

М. І. НАВАЛЬНА

(Переяслав-Хмельницький, Україна)

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ВИЯВИ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПОНЯТЬ У МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ СУЧАСНОЇ ПЕРІОДИКИ

У статті виокремлено тематичні групи нових лексем на позначення економічних понять, які вживаються в мові української періодики на початку ХХІ ст., визначено їхню стилістичну роль, охарактеризовано фактори, що спричинили нові лексико-семантичні вияви.

Ключові слова: лексика на позначення економічних понять, мова української періодики, стилістична роль, позамовні чинники.

Динаміка всіх сфер сучасного соціуму (техніки, науки, культури) спричиняє появу й активне функціонування в українській мові значної кількості термінологічних одиниць. Інтенсивний розвиток науково-технічної термінології мовознавці називають “термінологічним вибухом” [3]. Він виявляється не лише в збільшенні термінологічного фонду літературної мови, але й у залученні термінологічних лексем до загальномовного вжитку. Уведення нових термінів, їхня активна взаємодія із загальноновживаною лексикою актуалізує проблему внормування наукової термінології та сигналізує про потребу дослідження кількісних та якісних семантико-стилістичних змін, що відбуваються з термінологічними одиницями під час розширення сфери їхнього функціонування [2, с. 11].

На початку ХХІ ст., за спостереженнями дослідників, термінологічні одиниці активно переходять зі своєї термінологічної сфери до загальномовного вжитку [2]. Відповідно терміни належать вже не до одного стильового різновиду літературної мови – наукового стилю, а виконують певні функції в публіцистичному та інших стилях.

О. А. Стишов виділив кілька тематичних груп термінів, якими активно в останні десятиріччя послуговуються в мові української періодики [6], зазначивши, що терміни виконують тут не тільки номінативну, пізнавальну, але й експресивно-емотивну та оцінну функції [6, с. 52]. Т.А. Коць наголошує на активному функціонуванні в 90-х роках минулого століття термінів ринкової економіки [4, с. 73]. Ця тенденція продовжується і на початку XXI ст. Слова-терміни реалізують свою семантику, поширюються в мовній практиці, входять до загальномовного словника через мову мас-медіа.

Ми фіксуємо нові семантико-стилістичні вияви лексем, які позначають дії, процеси та стани в економічній сфері [5, с. 326–335]. На сучасному етапі в українській літературній мові під дією позамовних чинників (світова фінансово-економічна криза, нестабільна вартість валют, знецінення гривні тощо) лексика на позначення економічних понять не тільки активно функціонує в мові преси, але зазнає лексико-семантичних змін, стилістичної переорієнтації.

У пропонованій статті ставимо за мету виокремити та проаналізувати тематичні групи нових лексем на позначення економічних понять, які вживаються в мові української періодики на початку XXI ст.

Серед загалу економічних термінів виділяємо кілька шарів лексики за сферами застосування:

1. Терміни банківської справи, фінансів, розрахунків та кредитування.
2. Терміни, що позначають акційні процеси та ринки цінних паперів.
3. Терміни на позначення економічних процесів на підприємствах, фірмах, організаціях, товариствах.
4. Терміни на позначення процесів ціноутворення та купівлі-продажу.
5. Терміни процесів страхування.

У мові української періодики простежуємо тенденцію до активного

використання термінів банківської справи, фінансів, розрахунків та кредитування, що зумовлено збільшенням кількості операцій із грошми, розгалуженою мережею відділень банків як вітчизняних, так і зарубіжних, які надають широкий спектр послуг, в тому числі й кредитів. До нових термінів, що позначають поняття, процеси та стани фінансової та банківської справ, відносимо: *дефолт* “стан в кредитних відносинах, що настає, коли позичальник не виплачує свої борги або платежі”; *еквайр* “банк, що здійснює еквайрінг”; *еквайрінг* “діяльність банку щодо технологічного, інформаційного обслуговування торговців та виконання розрахунків з ними за операції, які здійснені із застосуванням платіжних карток”; *єврокард* “один із видів міжнародних карток”; *кліринг* “система безготівкових розрахунків, що ґрунтується на зарахуванні банками взаємних платіжних вимог сторін, що беруть участь у розрахунках”; *факторинг* “фінансова комісійна операція, при якій клієнт переступає дебіторську заборгованість відповідній компанії”; *фінансіаризація* “міжнародні фінанси-економічні операції”; *форфейтинг* “спосіб фінансування (кредитування) зовнішньоекономічних операцій, який полягає в купівлі одного експортера експортних вимог” та ін. Напр.: “Справді, хто ж купуватиме корпоративну облігацію, що несе на собі істотно більший ризик дефолту, коли от-от ринок накриє хвиля дешевого державного боргу?” (“Дзеркало тижня”, 14.01.2011); “Минулих вихідних інформаційний раптово сколихнула інформація про можливий дефолт України” (“Дзеркало тижня”, 11.03.2011); “Аналітики подають інформацію щодо еквайрів” (“Газета по-українськи”, 14.08.2010); “В Україні є банки, що здійснюють еквайрінг” (“Дзеркало тижня”, 20.03.2011); “У світі стали популярними у використанні єврокарди” (“Газета по-українськи”, 4.04.2010); “Йдеться про поліпшення функціонування системи обліку та клірингу цінних паперів, підвищення довіри та стимулювання розвитку ринків капіталу” (“Дзеркало тижня”, 18.02.2011); “У банках України стрімкого розвитку набув факторинг” (“День”, 18.09.2010); “Постійна фінансіаризація різних країн супроводжується дедалі складнішим переплетінням вторинних

ефектів” (“Фінанси України”, №7, 2010); “Операції форфейтингу стали недоцільними при укладанні договору НБУ та комерційних банків” (“Голос України”, 23.06.2010).

Подекуди у мові періодики трапляються складні слова типу *брідж-банк*, *кредит-банк*, *хедж-фонд* та ін. Напр.: “...з часом вартість активів “брідж-банку” може зменшитись, а клієнти можуть подати перевагу іншим банкам” (“Урядовий кур’єр”, 3.09.2010); “Кредит-банки втратили довіру в українців” (“Україна молода”, 12.08.2010); “Продавцям кредитних деривативів стали не лише банки, а й страхові компанії, хедж-фонди, пенсійні та інвестиційні фонди” (“Фінанси України”, №2, 2011).

Терміни банківської справи, фінансів, розрахунків та кредитування здебільшого вживаються в аналітичних газетах та журналах, меншою мірою в масових виданнях. Тематика публікацій спрямована переважно для читачів зі спеціальною економічною підготовкою.

У зв’язку з активними процесами на ринку цінних паперів, на біржах, придбанням, продажем різних акцій, функціонуванням фондів тощо до мови сучасної періодики увійшла низка термінів, якими послуговується ця сфера. Напр.: *андерайтер* “компанія або інша юридична особа, яка здійснює управління процесом випуску цінних паперів та їх розподілу”; *андерайтинг* “діяльність професійного учасника ринку цінних паперів з організації емісії”; *гудвіл* “різниця між вартістю придбаних частин активів дочірнього підприємства та балансовою вартістю цих активів на дату придбання”; *депозитарій* “інститут, який дає змогу здійснювати розрахунки в цінних паперах через комп’ютеризовану систему обліку та спрощує їхній обіг на вторинному ринку”; *дисконт* “сума перевищення вартості погашення боргових цінних паперів над їх собівартістю”; *ендаумент* “цільовий фонд, призначений для фінансування організацій освіти, культури, медицини”; *оферта* “публічна невідклична пропозиція для всіх учасників торгів ринку заявок щодо купівлі або продажу конкретно визначеної кількості цінних

паперів”; *сек’юритизація* “продаж активів банку через перетворення їх в цінні папери”; *транзація* “зміна права розпорядження матеріальними благами або послугами, в якій бере участь більш, ніж один суб’єкт”, пор.: “*Андерайтер* пропонує інвесторам облігації до продажу” (“Газета по-українськи”, 6.07.2011); “Розвиток *андерайтингу* в Україні свідчить підвищення ціни акцій державних підприємств” (“День”, 4.09.2010); “Як довести, що *гудвіл* – нуль?” (“Урядовий кур’єр”, 3.04.2010); “І обов’язково треба звернутися у Вашингтон до головного офісу США з міжнародного розвитку, який майже два десятиріччя диригує створенням українських ринків капіталу, фінансуючи розвиток наших бірж, *депозитаріїв*...” (“Дзеркало тижня”, 4.03.2011); “Ставка *дисконту* при купівлі цінних паперів визначена державними органами реєстрації” (“Гроші”, №4, 2010); “Центр створить свій перший *ендаумент* на базі благодійного фонду” (“День”, 5.06.2010); “А не можна відкликати свою *оферту* впродовж п’яти днів?” (“День”, 8.09.2010); “Російські банки поновлять *сек’юритизацію* активів не раніше третього кварталу наступного року...” (“Фінанси України”, №7, 2010); “При вчиненні *транзації* немає необхідності передавати ні номер карти, ні тим більше код...” (www.epravda.com.ua).

В умовах ринкових відносин, зокрема широкою конкуренцією, активізувалися економічні процеси на підприємствах, фірмах, організаціях, товариствах. У мові української сучасної періодики з’явилися такі нові терміни: *аутсорсинг* “передача компанією неосновних для компанії бізнес-процесів стороннім виконавцям на умовах субпідряду”; *бенчмаркінг* “процес пошуку стандартного чи еталонного економічно ефективнішого підприємства-конкурента”; *кластер* “сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозалежних компаній”; *конгломерація* “сукупність фірм, які не мають яких-небудь виробничих основ, але об’єднані організаційними або фінансовими зв’язками”; *ліверидж* “важіль, за допомогою якого надається можливість впливати на зміни операційних витрат підприємства”; *реінженіринг* “радикальне перепроєктування організації з метою

покращення показників діяльності”; *таргетування* “спосіб реалізації господарської політики держави чи окремого підприємства”; *холдинг* “сукупність материнської компанії та контрольованих нею дочірніх компаній”, напр.: “Значного поширення набула модель банкоматного бізнесу, за якої незалежні компанії керують пристроями, що належать банкам, на основі *аутсорсингу*” (“Газета по-українськи”, 29.03.2010); “Поява *бенчмаркінгу* в Україні допомогла збитковим підприємствам вийти з кризи” (“Голос України”, 4.08.2010); “*Кластери* та конкурентноспроможність прикордонних регіонів” (“Україна молода”, 5.11.2010); “*Конгломерація* двох компаній – це перший крок до лідерства в телеіндустрії” (“День”, 7.09.2010); “Операційний *ліверидж* значною мірою залежить від частки постійних витрат у сукупних витратах підприємства” (“День”, 5.09.2010); “Досвід проведення *реінженірингу* різних компаній описують різні автори-спеціалісти” (“День”, 14.12.2010); “Питання *таргетування* структури власного капіталу підприємства практично не висвітлюється в економічних джерелах” (“Урядовий кур’єр”, 6.07.2010); “Динамічно розвивається автомобільний *холдинг* у Польщі” (“Україна молода”, 7.09.2010).

Терміни на позначення економічних процесів на підприємствах, фірмах, організаціях та товариствах функціонують не тільки в спеціальній періодиці, але й масових виданнях. Публікації економічної тематики в останніх здебільшого розміщуються на тематичних сторінках та в спеціальних рубриках “Бізнес”, “Гроші”, “Економіка” та ін..

В українській економіці в умовах ринкових відносин поживавішали процеси купівлі-продажу, актуальними постали ціноутворюючі компоненти. У мові сучасної періодики відповідно з’явилися нові терміни на позначення цих процесів. Напр.: *агфляція* “швидке підвищення цін на харчі”; *акцепт* “згода на оплату чи гарантія виплати грошових, товарних документів або товару”; *тешефт* “вигідна дрібна спекуляція”; *дезінфляція* “зниження рівня інфляції (темпу зростання цін)”; *мерчейдайзинг* “комплекс заходів, метою

якого є підвищення попиту на продукцію”; *овербот* “різке підвищення цін на певний товар”; *оверсолд* “різке зниження цін на певний товар”; *ритейл* “роздрібна торгівля”, пор.: *“Агфляція спровокує продовольчу кризу”* (“Урядовий кур’єр”, 5.09.2010); *“При розрахунках із постачальниками застосовуються розрахунки з акцептом...”* (“День”, 8.08.2010); *“Сформована інформаційна завіса створила хороші шанси для невеличкого тешефту чиновників, які набули досвіду в бюрократичній комбінаториці”* (“Дзеркало тижня”, 18.02.2011); *“Рівень довіри до антиінфляційної політики є одним із чинників, від якого залежить величина втрат, пов’язаних із проведенням дезінфляції”* (“Голос України”, 5.11.2010); *“У супермаркеті розкажуть, який комплекс послуг мерчейдайзингу”* (“День”, 8.09.2010); *“В Україні немає чого чекати оверсолду, наша перспектива – овербот”* (“Газета по-українськи”, 9.09.2010); *“Правильна концепція розвитку ритейла забезпечує високі фінансові показники”* (“Голос України”, 6.07.2010).

Рідше в мові української періодики використовують терміни, якими послуговується сфера страхування. Напр.: *аджастер* “експерт з оцінки вартості майна, що бере участь у вирішенні спірних питань між страхувальником та страховиком”; *асистанс* “послуги, які надаються туристам у відповідності з умовами страхового договору, які перебувають у момент страхового випадку за кордоном”; *бордеро* “документально оформлений перелік ризиків, прийнятих до страхування і належить перестраховуванню з указаною страховою сумою”; *франшиза* “частина збитків, які не виплачуються страховою компанією під час страхового випадку”, пор.: *“Спілка аджастерів України знайшла недоліки страхової діяльності в Україні”* (“Газета по-українськи”, 9.09.2010); *“Українські страхові компанії часто застосовують асистанс у своїй діяльності”* (“День”, 16.08.2010); *“Бордеро передбачає повний перелік ризиків...”* (“Голос України”, 18.09.2010); *“Страхові кампанії пропонують різні види франшиз”* (“Урядовий кур’єр”, 17.08.2010).

Крім термінів, у періодиці використовують термінологічні

словосполучення, які стосуються функціонування банків, підприємств, компаній та іншої економічної діяльності. Напр.: *венчурні фонди, інфляційне таргетування, маржа прибутку, материнський банк, монетарна трансмісія, монітарний акціонер, операційний ризик, субординований кредит, транскордонний банк, трансферний ризик*, а також складні словосполучення: *венчурний інвестиційний фонд, кредитні дефолтні свопи, міжнародний ринок капіталів, монетарний трансмісійний механізм* та ін.

Пор.: “Адміністрація малого бізнесу сприяє розвитку інноваційної діяльності, а також комерціалізації високотехнологічних проектів за рахунок створення венчурних фондів...” (“Дзеркало тижня”, 8.04.2011); “Режим інфляційного таргетування дозволяє центральному банку країни гнучко реагувати на зміни макроекономічної ситуації...” (“Фінанси України”, №10, 2010); “При визначенні норми прибутку необхідно включати показник маржі прибутку” (“Все про бухгалтерський облік”, №7, 2010); “...до капіталу материнського банку дозволено включати внески акціонерів до дочірніх банків” (“Урядовий кур’єр”, 25.09.2010); “...більшість експертів впевнена, що реалізація права власників 95 відсотків щодо примусового викупу акцій у міноритарних акціонерів призведе до суттєвого зниження кількості акцій...” (“Урядовий кур’єр”, 5.10.2010); “...при розрахунку операційного ризику фінансовим установам також буде потрібно розділити свою діяльність на 8 стандартних напрямів” (“Голос України, 4.04.2011); “Альфа-банк подав заявку на максимальний субординований кредит” (“Урядовий кур’єр”, 11.02.2011); “У результаті нову політику регуляторів скеровано на зростання повноважень відділень і дочірніх установ транскордонних банків” (“День”, 37.03.2010); “Є також компонент ризику країни, відомий як трансферний ризик, який виникає в тому випадку, коли заборгованість позичальника не номінована в національній валюті” (“День”, 8.04.2011); “Венчурний інвестиційний фонд інноваційного розвитку не приймає на себе обов’язки та умови прийняття” (“Урядовий кур’єр”, 23.02.2011); “Особливо значного поширення набули кредитні дефолтні

своєї” (“Голос України”, 12.03.2010); *“Міжнародний ринок капіталів представлений грошовим ринком – кредити до одного року...”* (“День”, 5.06.2010); *“Для аналізу дії монетарного трансмісійного механізму в Україні були побудовані певні моделі...”* (“Урядовий кур’єр”, 2.02.2010).

Терміносполучення, які стосуються економічної діяльності, зазвичай у мові української преси використовують вузькі спеціалісти, пояснюючи відповідні процеси в одній зі сфер функціонування.

Деякі економічні терміни та термінологічні сполуки синонімізуються, напр.: *єврооблігація – євробонд та пруденційне регулювання – пруденційний нагляд*, пор.: *“Спостерігаємо посилення політики пруденційного регулювання, тобто пруденційного нагляду”* (“День”, 6.09.2010); *“Наша країна в останній раз розміщувала єврооблігації (іншими словами євробонди) восени 2007 року”* (“Урядовий кур’єр”, 14.06.2010).

Подекуди економічні терміни використовують у заголовках газет, напр.: *“Пакти, фонди і дефолти (заг.). У зоні євро хоч і неспокійно, але намітився прогрес”* (“Дзеркало тижня”, 2.04.2011).

Термін певний час “не обростає” значеннями на своєму первинному етапі використання, коли він тільки увійшов до мови, означаючи нові поняття, предмети, дії, процеси тощо. Наприклад, до сучасної української мови увійшли мовні одиниці як *ребрендинг* “процес зміни назви компанії; зміни іміджу фірми”; *ріелтер (ріелтор)* “спеціаліст із купівлі-продажу нерухомості”, *варант* “сертифікат, що підтверджує наявність товару на складі”, які, використовуючись в економічній сфері та галузі ринкових відносин, мають лише одне значення. Напр.: *“Їй [Україні] надали статус країни з ринковою економікою і цієї ж весни було запущено програму ребрендингу для багатьох компаній”* (“Україна молода”, 13.04.2006); *“Ріелтор – друг, ворог, брат, сват? У яких випадках можна довіряти, а в яких – ні агентствам нерухомості?”* (“Товариш”, 17–20.02.2006); *“Прислухайтесь до порад ріелтера одного зі столичних агентств нерухомості”* (“Голос України”, 28.04.2006); *“Варант безпечний для*

застосування на більшості польових, овочевих та плодових культур” (“День”, 13.09.2010).

У мові сучасної української преси характерне вживання лексем, які мають суто термінологічне значення і водночас можуть використовуватися і як загальновживані. Так, фінансово-економічний термін *дефіцит* “перевищення видатків над доходами; збиток” поширений також зі значенням “мала кількість, нестача чого-небудь порівняно з потребою” (ССІС, с. 216). Належність цього слова до термінологічної системи чи загальновживаної лексики засвідчує здебільшого його використання в певних словосполученнях та конкретний контекст, у якому воно функціонує. Пор.: “Депутати знову говорили про дефіцит бюджету” (“Голос України“, 13.03.2007); “Штучний дефіцит “золотих рук” (заг.). На заводах бракує кваліфікованих робітників, хоча профтехучилища спроможні підготувати їх достатню кількість” (“Хрещатик”, 24.08.2005).

Помітною в мові друкованих засобів масової інформації в останні роки залишається “термінологічна полісемія”, коли термін паралельно вживається в кількох термінологіях [7, с. 42]. У процесі постійного й загального використання спеціальних одиниць носіями мови значення та ознаки термінів втрачають чітку регламентованість [8, с. 6]. Таку тенденцію нерідко простежуємо на прикладах термінів, які належать до соціально-економічної сфери. Наприклад, лексемою *іпотека* “позика, що видається під заставу нерухомого майна, а також застава нерухомого майна під таку позику” (ВТССУМ, с. 403) послуговуються в банківській справі, в економічній галузі та у сфері ринкових відносин. Пор.: “Ставку за іпотечними кредитами знижено до 11-12 % у валюті. Це пояснюють надійністю іпотеки: за час існування банку не повернуто лише 0,8% позик” (“Газета по-українськи”, 26.06.2006).

Отже, лексеми на позначення економічних понять презентують не тільки відомі, усталені, але й нові слова, що прийшли в мову з новими реаліями. Терміни та терміносполуки активно використовують не тільки в

спеціальних, а й у масових публікаціях. Їх подають на тематичних сторінках або у виступах спеціалістів. Нові термінолексеми й терміносполуки ускладнюють сприйняття інформації, особливо тоді, коли немає додаткових пояснень.

Більшість нових економічних термінів не зафіксовані тлумачними словниками. У мові української періодики вони виконують номінативну функцію, подекуди пізнавальну.

Найширше серед нових термінів у мові української преси представлені лексеми на позначення понять банківської справи, фінансів, кредитування, ціноутворення, купівлі-продажу тощо. Тематичні групи таких лексем відкриті для поповнення і потребують подальших наукових розвідок.

1. *Булаховський Л. А.* Нариси з загального мовознавства. – К.: Рад. школа, 1959. – 308 с.
2. *Жирик О. А.* Стилiстична траспозицiя термiнологiчної лексики в сучаснiй українськiй мовi (кодифiкований аспект): Дис. .. канд. фiлол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Інститут української мови НАН України. – К., 2007. – 274 с.
3. *Кияк Т. Р.* Проблема лiнгвiстичного упорядкування термiнологiї // Українська термiнологiя i сучаснiсть: зб. наук. пр. / вiдп. ред. Л. О. Симоненко. – К.: КНЕУ, 2005. – Вип. VI. – С. 13–17.
4. *Коць Т. А.* Лiтературна норма у функцiонально-стильовiй i структурнiй парадигмi. – К.: Логос, 2010. – 303 с.
5. *Навальна М.* Семантико-стилiстичнi вияви дiєслiв екoнoмiчної сфери в мовi сучаснoї газетної перiодики // Мовознавчий вiсник: зб. наук. пр. на пошану професора Катерини Городенської з нагоди її 60-рiччя / МОН України. Черкаський нац. ун-т iм. Б. Хмельницького / вiдп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси, 2009. – Вип. 8. – С. 326–335.
6. *Стишов О. А.* Українська лексика кiнця ХХ столiття (на матерiалi мови засобiв масової iнформацiї): Монографiя. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2003. – 388 с.
7. *Структура сучасного термiна.* Унiверсалiї в галузi термiнологiї // Науково-технiчний прогрес i мова. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 37–56.
8. *Чорновол Г. В.* Новiтня екoнoмiчна термiнологiя та її стилiстичне вживання в сучаснiй українськiй мовi (на матерiалi перiодичних видань): Автореф. дис. .. канд. фiлол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Інститут мовознавства iм. О. О.

Потебні. – К., 2004. – 23 с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.

ССІС – Сучасний словник іншомовних слів : Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали : О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с.

M. Navalna

SEMANTIC AND STYLISTIC MANIFESTATIONS VOCABULARY DENOTING ECONOMIC CONCEPTS IN LANGUAGE MODERN UKRAINIAN PERIODICALS

In the article is isolated thematic groups of new tokens to indicate the economic concepts that are used in Ukrainian language periodicals at the beginning of the twenty-first century, defined their stylistic role, describes the factors that caused new lexical and semantic manifestations.

Key words: vocabulary to indicate economic concepts, language Ukrainian periodicals, stylistic role, extralinguistic factors.